

Νηπτική Παράδοση και Εκκλησιαστική Ποιμαντική

Ορθοδοξία / Ποιμαντική Ψυχολογία

Δημήτρης Τσιολακίδης, Θεολόγος

Συνεχίζουμε σήμερα (προηγούμενο άρθρο: <https://www.pemptousia.gr/?p=55943>) τη δημοσίευση της σειράς των άρθρων του κ. Δημήτρη Τσιολακίδη σχετικά με τα στοιχεία Ποιμαντικής Ψυχολογίας που εντοπίζονται στη Νηπτική Παράδοση της Εκκλησίας. Στο σημερινό δημοσίευμα συνεχίζουμε την παράθεση των εισαγωγικών σκέψεων του συγγραφέα.

Βάση της ποιμαντικής αποτελεί το σχέδιο της θείας οικονομίας που τοποθετείται στις προαιώνιες θείες βουλήσεις, και θεμελιώνεται στο γεγονός της ενανθρώπισης. Η ανάγκη για θεολογική προσαρμογή και ποιμαντική εφαρμογή του ευαγγελίου διαστέλλει την ποιμαντική ψυχολογία από την ψυχολογική επιστήμη. Συμπίπτουν ωστόσο στο κοινό τους ενδιαφέρον σε θέματα ψυχικής υγείας, στην καλλιέργεια της δυνατότητας να χειρίζεται ο άνθρωπος τα συναισθήματά του, στη βελτίωση της ικανότητάς του να έχει τον έλεγχο πάνω στις εσωτερικές του δυνάμεις, και στη δημιουργικότερη εν γένει αξιοποίηση των δυνατοτήτων του.

Σε πρακτικό επίπεδο η αξιοποίηση των γνωστικών δεδομένων της ψυχολογίας συνιστά προσφερόμενη δυνατότητα στερέωσης της αγιοπνευματικής εμπειρίας της εκκλησίας, και χρήσιμο εργαλείο στη διακονία θεραπευτικής αντιμετώπισης προβλημάτων που σχετίζονται με το φαινόμενο των ενδοψυχικών συγκρούσεων και έχουν άμεση αναφορά στην πνευματικότητα. Η διαφοροποίηση μεταξύ των δύο επιστημών σε ότι αφορά τη γραμμή σκέψης και τον προσανατολισμό τους έγκειται στις ανθρωπολογικές προϋποθέσεις έκαστης, που σαφώς εμφανίζουν καίριες αποκλίσεις.

Η προπρωτική κατάσταση του ανθρώπου, η ενσάρκωση του Θεού Λόγου και η εν Χριστώ ζωή, δε σημασιοδοτούν ούτε και κατευθύνουν τις απαντήσεις που επιχειρεί να δώσει η ψυχολογία. Η προσέγγιση και η ερμηνεία των ψυχικών εμπειριών και καταστάσεων γίνεται μέσα στο πλαίσιο της αξιολόγησής τους σε θετικές και αρνητικές (που άπτονται της εσωτερικής ισορροπίας και της δυνατότητάς του ατόμου για αυτοπραγμάτωση) στη φυσική τους διάσταση. Η ύπαρξη θεωρείται δεδομένη κατάσταση και δημιουργεί τρόπο τινά την προβολή της, η δε ουσία του ανθρώπου μελετάται ως ένα άθροισμα ιδιοτήτων οι οποίες απλά υφίστανται ως έχουν.

Στον αντίποδα αυτής της θεώρησης η συμβολή της ποιμαντικής συμπυκνώνεται στην χριστιανική διδασκαλία όπου η περιπέτεια της ψυχής είναι αποτέλεσμα της προαίρεσης και όχι της φύσης. Από θεολογική σκοπιά η ουσία του ανθρώπου βρίσκεται στο κατ' εικόνα. Η εικόνα είναι η ελευθερία του ανθρώπου να δημιουργεί τον εαυτό του σε μια πράξη διαλόγου με το Θεό, πράγμα που σημαίνει την

επέκταση της ουσίας του. Η θεολογική λοιπόν στάση κείται πέρα από την επιμέλεια της ψυχής, αποβλέπει στην οντολογία του ανθρώπου εντάσσοντάς τον στη δυνατότητα να αγιασθεί και να σωθεί από τη φθορά και το θάνατο, (μια εσχατολογική προοπτική, που δεν υπάρχει μέσα στις κοσμολογικές αντιλήψεις της ψυχολογίας).

Ωστόσο η συνάντηση συμβαίνει με την προσαρμογή και τη χρήση της ψυχολογίας στην ανάγκη εφαρμογής εξατομικευμένης ποιμαντικής μέσω του πνευματικού πατέρα, στην κατεύθυνση των εντολών και των κανόνων που συνιστούν προληπτικά και θεραπευτικά μέσα αντιμετώπισης ποιμαντικών προβλημάτων, με γνώμονα το ευαγγέλιο. Τέτοια είναι τα προβλήματα του σύγχρονου κόσμου που σχετίζονται με την κοινωνική πραγματικότητα, τις εξελίξεις στο χώρο των επιστημών, αλλά και την ταχύτητα των αλλαγών που συντελούνται σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δράσης, τις οποίες -φευ-! καλείται ο άνθρωπος να δεχτεί ως αναπότρεπτες και δεδομένες. Είναι φανερό ότι νέα κατάσταση επηρεάζει τη ζωή, αλλά και τη σκέψη των ανθρώπων και δημιουργεί σύγχυση αντιλήψεων.

Η διαχείριση αυτών των ζητημάτων ενεργείται εντός των γενικών ποιμαντικών αρχών της ακρίβειας που αποτελεί την κατ' εξοχήν ζωή της χάριτος, και της οικονομίας (την περιπτωτική παρέκκλισή της), αλλά και εντός ειδικότερων αρχών όπως της αναλογίας που αφορά στην ιστορική πραγματικότητα και την προσαρμογή στις κοινωνικές συνθήκες, και της ιδιαιτερότητας του προσώπου.[8] Η άσκηση της ποιμαντικής ψυχολογίας καθώς κλιμακώνεται μεταβαίνει στην περιοχή της νηπτικής παράδοσης, όπου σαφώς και αυτονοήτως στο υπαρξιακό νόημα της νηπτικής διδασκαλίας βρίσκει και αποκτά τον ορθό βηματισμό της.

Η νηπτική παράδοση θα μπορούσε να διαιρεθεί σε δύο χρονικές περιόδους. Η πρώτη καλύπτει το διάστημα από τον 4^ο-15^ο αιώνα στο οποίο το πνεύμα και η πράξη της νηπτικής ζωής ως αποτέλεσμα κοπιώδους σπουδής των πατέρων αποτυπώνεται στα πατερικά συγγράμματα και θα αποτελέσει την συλλογή των κειμένων που συγκροτεί το κύριο σώμα της φιλοκαλίας. Και η δεύτερη περίοδος ορίζεται από την αθόρυβη συνέχεια της πρώτης μέχρι τον έντονο παλμό του κινήματος των κολλυβάδων και ως τη συγκαιρινή μας εποχή όπου το έντονο ενδιαφέρον στα φιλοκαλικά κείμενα έχει σημάνει την αναβίωσή της.

Το περιεχόμενο αυτών των κειμένων αναφέρεται σε μια πνευματική εργασία που αφορά τον έσω άνθρωπο. Ξεκινάει από το νου και στρέφεται στην καρδιά στο κέντρο της ύπαρξής του. Όλη η διαδικασία είναι μια αδιάλειπτη ενδοσκόπηση που υπηρετεί έναν αγώνα αυτογνωσίας και μας αποκαλύπτει τις δραματικές όψεις του ψυχικού και πνευματικού κόσμου. Η προσπάθεια επικεντρώνεται στην κάθαρση του νου και της καρδιάς με στόχο την κατάκτηση της πνευματικής ωριμότητας που

κορυφώνεται στην απάθεια και διαδραματίζεται εκεί στο ιερό δόμα όπου το ανθρώπινο μυστήριο συναντά και γεύεται το θείο μυστήριο και η νοησιαρχία δίνει τη θέση της στο θείο φωτισμό.[9]

Δοθέντος ότι η μυστική βίωση αυτής της πνευματικής άσκησης γίνεται υπό την προϋπόθεση της αδιάλειπτης υπαρξιακής εγρήγορσης δηλαδή της «νήψις», επικράτησε τα πατερικά αυτά κείμενα να ονομάζονται νηπτικά. Η ετυμολογική ρίζα της λέξης «νήψις» βρίσκεται στο ρήμα «νήφω»[10] που δηλώνει κατάσταση βιωμένης νηφαλιότητας, εγκράτειας και σωφροσύνης, συνιστά δε ψυχική στάση εδραιωμένη στις αρχές της υπακοής, της ταπείνωσης και της καθαρότητας της καρδιάς. Οι παραπάνω όροι κατορθώνονται στην αδιάλειπτη τήρηση της νοεράς προσευχής και στην κατάκτηση των πνευματικών αναβαθμών της, που σωματοποιούν το απόκρυφο εκείνο ασκητικό εργαστήριο της χάριτος, με το υλικό της υποβολής και της πίστης.

Σε αυτό το σημείο είναι χρήσιμο να πούμε λίγα λόγια για τον υπαρξιακό προσανατολισμό της φιλοκαλίας. Η νηπτική διδασκαλία αναφέρεται στον άνθρωπο· απευθύνεται γενικά στους βαπτισμένους ορθοδόξους και ειδικά στις τάξεις των μοναχών. Στηρίζεται στην ορθόδοξη ανθρωπολογική θεώρηση ότι ο άνθρωπος είναι δημιουργημένο από το Θεό ον, κατ εικόνα του, δυνητικά προορισμένο να επιτύχει το καθ' ομοίωσιν. Η αστοχία στη διατήρηση του κατ εικόνα που σημαίνει κατάχρηση είναι αμαρτία και όπως βλάπτει το κατ εικόνα συνακόλουθα εμποδίζει και αποκλείει την πορεία προς το καθ' ομοίωσιν.

Ο νηπτικός έχοντας βαθιά επίγνωση της αστοχίας που διέπει τις κινήσεις της ανθρώπινης ψυχής προχωρά στη σωματική και πνευματική άσκηση για την αποκατάσταση της βλάβης. Η άσκηση δεν είναι το αποτέλεσμα μιας στιγμιαίας έμπνευσης, αλλά η συνειδητή επιλογή μιας αμφίβολης πορείας προς την πνευματική τελείωση, (διανύοντας διαδοχικά τα στάδια της κάθαρσης και του φωτισμού, για να φθάσει τελικά στην θέωση). Μια πορεία που διαγράφεται μέσα από την υποταγή του ιδίου θελήματος στο θέλημα του Θεού και ενισχύεται με την αδιάλειπτη επίκληση του ονόματος του Ιησού με κυρίαρχο αίτημα να λάβει το έλεός του.

Η κορύφωση της εμπειρίας γίνεται αναγνωρίσιμη όταν ο νηπτικός(δεδομένου ότι έχει τη συνείδηση του αισθητού φωτός της φύσης, και του νοερού της γνώσης), έρθει σε θεωρία (βίωμα θεογνωσίας)και κατορθώσει με τα πνευματικά του επίσης μάτια να αντικρύσει το άκτιστο φως διακρίνοντάς το από το πονηρό και ψευδές.[11] Είναι μια εσωτερική εργασία που τελείται αθόρυβα εν ησυχία, ο νηπτικός εισέρχεται στον πνευματικό του ορίζοντα μυστικά, και με αυτόν τον τρόπο ανοίγει τις πύλες της μυστικής του φύσης.

Ο δρόμος όμως για την πνευματική ωρίμανση πέρα από τις βαθμίδες της παραπάνω κλίμακας, επιφυλάσσει πρόσθετες και πολλές φορές θανάσιμες δυσκολίες οι οποίες συνίστανται στην παρεμβολή εξωτερικών δυνάμεων. Οι δυνάμεις αυτές που ασκούνται από δαιμονικές οντότητες και διεμβολίζουν την ανθρώπινη ύπαρξη προσβάλλοντας και κατευθύνοντας την σε αντίθετες ενέργειες, εντοπίζονται στις σκέψεις και ονομάζονται πλάνες, πονηροί ή κακοί λογισμοί, σε αντιδιαστολή με τους καλούς κατά Θεόν λογισμούς.[5] Εάν ο χριστιανός δεν κάνει καλή πνευματική εργασία, αδυνατεί να ανιχνεύσει την προέλευση αλλά και την ποιότητα των λογισμών του, πράγμα που σημαίνει ότι η καρδιά του δεν έχει καθαρισθεί από τους ρύπους των παθών και των επιθυμιών του, ώστε να έχει τη χαρισματική δύναμη της διάκρισης.

Τότε οι λογισμοί της πλάνης, σπάνε θα λέγαμε την όποια μεμβράνη αντίστασης διαθέτει η συνείδηση βγαίνοντας από την ασυνείδητη φωλιά τους και εμφανίζονται με τη σειρά κατά την τάξη της βλαπτικής ικανότητας που τους διακρίνει. Η έντασή τους αυξάνει όπως τονίζεται ιδιαίτερα κατά την ώρα της προσευχής. Κάποτε αναπαράγονται τρόπο τινά σε πολλά αντίγραφα, και άλλοτε έρχονται μεταμφιεσμένοι. Έτσι ο άνθρωπος γίνεται ευάλωτος και έρμαιο σε δαιμονικές επιδράσεις που όπως είπαμε αναγνωρίζονται στις σκέψεις και μη έχοντας τη δυνατότητα να τις διαχειριστεί, τις δέχεται άκριτα και τις υιοθετεί χωρίς καμία αμφιβολία για την ορθότητά τους. Αυτό οδηγεί σε μία επικίνδυνη συνδιαλλαγή με τους λογισμούς που αφού κυριαρχήσουν στο νου στη συνέχεια δημιουργούν ταραχή στην ψυχή και τελικά κατακλύζουν όλη την ανθρώπινη ύπαρξη. Το αποτέλεσμα δεν είναι μόνο μια απλή και πρόσκαιρη εκτροπή από το στόχο, αλλά ενδέχεται ο άνθρωπος να εκτρέψει ανεπίστροφα και την ίδια του τη φύση.

[8]Πρβλ. Βασιλείου Ι. Καλλιακμάνη Πρωτοπρεσβύτερου, *Ο εκκλησιολογικός χαρακτήρας της ποιμαντικής, Λεντίω ζωννύμενοι II*, εκδ. Μυγδονία Θεσσαλονίκη

2005, σ.48

[9] Πρβλ. π. Νικόλαου Λουδοβίκου *ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ Βυζαντινή Εξατομίκευση, Κράτος και Ιστορία, στην προοπτική του ευρωπαϊκού μέλλοντος*, Έκδοση δεύτερη, εκδ. Αρμός, Πρασακάκη 5, 546 22 Θεσσαλονίκη 2006, σ.30

[10] Η αρχική έννοια του ρήματος δηλώνει αποχή από την οινοποσία.

[11] Διεξοδικότερα, όταν βιώσει ο νηπτικός να του χαριστεί η όραση του ακτίστου φωτός και η διάκριση μεταξύ των πνευμάτων, βιώνοντας έτσι τη Θεογνωσία ως χάρισμα ορατικής λειτουργίας και ως χάρισμα διάκρισης πνευμάτων αγαθών και κακών.

[12] Αυτοί οι λογισμοί εκλαμβάνονται ως αγαθή προσβολή που είναι η Χάρη του Αγίου Πνεύματος.

<http://bit.ly/16aUWz2>